

PEYZAJ TASARIM SÜRECİNİN ÜÇKÜMBETLER PARKI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

Sevgi YILMAZ¹

Hasan YILMAZ¹

ÖZET : Peyzaj tasarım çalışmalarında hedef, çalışma yapılan alanın doğal ve sosyo- kültürel faktörleri incelenerek insanlara rahat yaşama mekanları oluşturulmasıdır. Bu amaçla oluşturulan Üçkümbetler Parkı peyzaj projesinde mekanı kullanan insanlara güven veren, konfor ve estetik sağlayan fiziksel bir ortam hazırlanmaya çalışılmıştır. Toplam 5600 m² alana sahip olan Üçkümbetler Parkı Peyzaj projesi çalışması; öncelikle konunun / sorunun ortaya konulması, mevcut durumu saptamaya yönelik veri toplama, çevre analizi, geliştirme, değerlendirme ve sentez yaparak sonuç ürününün (tasarım) ortaya konulması aşamalarında gerçekleştirilmiştir.Yapılan tasarım Erzurum Büyükşehir Belediyesine uygulama için verilmiştir.

EVALUATION OF LANDSCAPE DESIGN PROCESS IN UÇKUMBETLER PARK

SUMMARY: The aim of landscape design is to provide comfortable living surrounding for people by understanding and using natural and social-cultural factors in the area. For this purpose, a study was conducted in Üçkümbetler park to create a medium of comfort, aesthetic and confidence for people. This study was realised in Üçkümbetler park of 5600m² in total, including the stages of problem identification, data collection for the projected area, site analysis , development and evaluation, preparation of concept plan and Landscape project. The final design was presented to Erzurum major municipality.

GİRİŞ

Tarihi süreç içerisinde çevre düzenleme çalışmaları değişik aşamalardan geçmiş olup, kentsel ve kırsal mekanlarda rekreasyonel arz ve taleplerdeki çeşitlilik yeni arayışları gündeme getirmiştir. Yoğun kentleşme içerisinde açık ve yeşil alanların önemi günümüzde daha fazla anlaşılacakla beraber birçok kentte yeşil alanların yeterli durumda olmadığı açıktır. Projenin tasarımından uygulamaya kadar birçok aşamada kaynakların optimum kullanımı için çevre düzenleme çalışmalarında peyzaj tasarım sürecinin uygulanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çevre düzenleme çalışmaları, en üst düzeydeki kullanım kararlarından başlayarak uygulama aşamasındaki ayrıntılı kararlara kadar değişim gösteren, amaç, kapsam ve ölçeklerdeki farklılıklara rağmen fiziksel tasarım süreçlerinin ortak özelliklerine sahiptir. Çalışma alanı ve onun çevresindeki envanter çalışmalarının, sosyo kültürel faktörlerle beraber doğru analiz edilmesi ve tasarımlarda verilerin kullanılması

başarılı bir çalışma için zorunludur (Austin, 1989; Davis ve Walker, 1990).

Peyzaj projelerinden beklenen yararların sağlanabilmesi, yani istenilen sonucun elde edilmesi, bu projelerin hazırlanmasında tasarım sürecine uyulması ile sağlanabilir. Planlama ve tasarım aşamalarında çevreye karşı duyarlı bir yaklaşımla konu ele alınmalı, tasarım süreci eksiksiz ve doğru olarak uygulanmalıdır. Peyzaj mimarlığı konusunda eğitim alan öğrenciler ile genç meslektaşlarımızın başarılı çalışmalar yapabilmesi için tasarım sürecinin her aşamasına gereken önemi vermesi gerekmektedir.

Ülkemizde genellikle çevre düzenlemeye ilişkin tasarım çalışmaları çeşitli nedenlerle yayın haline getirilmemekte ya da getirilememektedir. Oysa yapılan çalışmalarda amaca ulaşabilmenin yolu tasarım sürecinin doğru ve eksiksiz uygulanmasıyla mümkündür. Yapılan çalışmaya ışık tutması amacıyla yayın haline getirilen bazı çalışmalar incelenmiş ve

¹ Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 25240 – Erzurum
Geliş Tarihi : 03.12.1999

çalışmamızda yararlanılmıştır (Gündüz, 1985; Bayraktar ve Özkan, 1988; Özkan ve Ark., 1990; Uzun, 1998).

Genellikle insan uğraşlarının büyük bir kısmının amacı insan yaşamını daha iyiye götürmektir. Kişi başına 0.9 m² aktif yeşil alan düşen, büyükşehir olmasına rağmen kent parkı niteliğinde bir parka sahip olmayan, rekreasyonel aktiviteler bakımından oldukça yetersiz olan Erzurum kentinde halkın dinlenme alanlarına ihtiyacı oldukça fazladır (Eymirli, 1994). Bu nedenle kentin ortasında alış-veriş merkezinde yer alan Üçkümbetler Parkının günümüz insanların ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmesinin önemi büyüktür.

Bu amaçla; mekanda insanlara güven ve konfor veren, bunu yaparken de estetik doygunluğu sağlamayı amaçlayan, ekolojik faktörleri dikkate alarak, yararlı fiziksel bir mekan oluşturulmaya yönelik peyzaj tasarımı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Erzurum Kentindeki soğuk iklim koşulları insanların daha çok kapalı mekanlarda zaman geçirmelerine neden olmaktadır. Kısa süren yaz döneminde ise rekreasyonel aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri mekanlar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle kent mekanı içinde yer alan ve ulaşım problemi olmayan yerlerin insanların ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi son derece önem arz etmektedir. Gerek alış-verişe gelen halkın, gerekse iş merkezlerinde çalışan insanların ihtiyaçlarını karşılamak için bu mekan son derece önemli bir alandır. Kent merkezi içinde yer alan Üçkümbetler Parkı günümüze kadar atıl durumda kalmıştır. Ancak halkın artan ihtiyaçları doğrultusunda kullanıcılara gezme, oturma, seyretme düşünme ve çocuklar için hareket etmeye yönelik aktivitelere imkan veren alanlara ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır.

Bu nedenle kent halkına aktif ve pasif rekreasyon olanakları sunacak bir parkın geliştirilmesi Erzurum kenti için kaçınılmaz bulunmaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Erzurum kenti büyükşehir belediyesinin talebi üzerine, günümüze kadar atıl durumda bulunan Üçkümbetlerin çevre düzenleme çalışması yapılmıştır. Cumhuriyet Caddesi ve Taşmağzalar Caddesinin birleştiği Tebrizkapı Kavşağının güneybatısında yer almaktadır. Erzurum'un sembolü niteliğindeki Çifte Minareli Medrese' nin güney kısmına bitişik olarak aynı tarihsel doku içinde yer almıştır. Araştırma materyali olarak seçilen Üçkümbetlerin Erzurum kenti içinde ki konumu Şekil 1' de verilmiştir. Görüldüğü gibi Üçkümbetler kent merkezinin tam içinde alış-veriş merkezlerinin yakınında yer almaktadır. Konumu itibarıyla kent parkı olarak düzenlenmesi ve halkın kullanımına açılması bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Tasarım çalışmasına konu olan Üçkümbetler Erzurum kent merkezinde yer alan ve çevresiyle birlikte 5600 m² alan kaplayan, XII. ve XIV. yüzyılda Selçuklular dönemine ait tarihi bir çevredir. Çifte Minareli Medresenin güneyinde bulunan bu kümbetlerden ilki ve en büyük olanı XII. yüzyılda yapılmış olan Emir Saltuk (Melik Gazi) kümbetidir. Bu kümbet Anadolunun en eski kümbetlerindedir. Sağlam mimarisi ve iki renkli taştan oluşan anıtsal bir yapıya sahiptir. Her cephesi üçgen alınlıklarla çevrilidir. Sekizgen kısım üzerinde yüksekçe tanbur ve konik bir külahtan oluşur. Diğer iki kümbet ise XIV.yüzyılda yapılmıştır. Kümbetlerin üçünün de cepheledeki süsleme şekilleri birbirine benzemektedir(Anonim, 1996).

Şekil 1. Araştırma alanının Erzurum kenti içindeki konumu

Üçkümbetler parkı tasarım sürecinin oluşturulmasında yöntem olarak, Gündüz (1985), Reid (1987), Booth(1990), Walker (1990), Özkan ve Ark., (1993) ve Uzun(1998)'un geliştirmiş olduğu yöntemler özümленerek özgün bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Bu çalışmada kullanılan yöntem bir tasarım çalışması süreci olup, aşamaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir :

- Konunun / sorunun ortaya konulması,
- Mevcut durumu saptamaya yönelik veri toplama,
- Çevre analizi,
- Geliştirme,
- Değerlendirme ve sentez yaparak sonuç ürününün (tasarım) ortaya konulması olmak üzere 5 aşamalı olarak yapılmıştır.

3.ARAŞTIRMA SONUÇLARI

3.1. Konunun / Sorunun Ortaya Konulması

Kent merkezi içinde yer alan Üçkümbetlerin çevre düzenlemesi Büyükşehir Belediyesi tarafından talep edilmiştir. Günümüze kadar atıl durumda kalan bu mekan yeniden düzenlenerek çevre halkına aktif ve pasif rekreasyon olanakları sunacak bir park olarak geliştirilecektir. Günümüzde kent merkezi içinde alış-veriş merkezlerine bu kadar yakın bir alan olmaması bu mekanın önemini daha da artırmaktadır.

3.2. Mevcut Durumu Saptamaya Yönelik Veri Toplama

Çalışma alanının mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla alanda bizzat gözlemler ve incelemeler yapılmış ; fotoğraf ve slaytlar çekilmiş, bu mekanı kullanan halkla birebir diyalog kurularak istekleri belirlenmiştir. Kümbetlerin genel görüntüsü Şekil 2' de verilmiştir. Toplanan verilerin analizi, sürecin çevre analizi aşamasında gerçekleştirilmiştir.

Şekil 2. Üçkümbetlerin genel görünümü

3.3. Çevre Analizi

Selçuklular zamanından kalma Üçkümbetlerin etrafı taş duvarla çevrilerek bir dinlenme mekanı oluşturulmak istenmiştir. Kent merkezi içinde ve Çifte Minareli Medresenin güneyinde yer alır. Park alanı içinde kuzey yönde % 3' lük çok hafif bir eğim vardır. Çalışma alanının toprağı bitki yetişmesi için uygundur. Alan içinde yetişmiş mevcut bitkiler vardır. Üçkümbetler Parkının dört tarafı da yerleşim alanları ile çevrelenmiştir. Hazırlanan çevre analizi Şekil 3' de verilmiştir. Üçkümbetler Parkı tasarım sürecinde elde edilen verilerin analizi sonucunda aşağıdaki kullanımlara yer verilmiştir.

- Toplanma mekanı,

- Su gösterileri,
- Çay bahçesi,
- Oturma birimleri,
- Gezinti yolları,
- Çocuk oyun alanları,

Proğramda yer alan bu kullanımların ilişkileri gözönünde bulundurularak hazırlanan leke ve işlev şeması Şekil 4' de verilmiştir.

3.4. Geliştirme

Yapılan çalışmada tarihi değere sahip olan Üçkümbetlerin girişteki çarpıcı görüntüsünü engellemeye gidilmiştir. Ana girişin solunda bulunan ve nezaman yapıldığı bilinmeyen bina ise danışma birimi olarak değerlendirilmiştir. Düşünsel çalışmalar,

saptanan program ve ana fikirlere göre bir leke diyagramı hazırlanmıştır. Zihinde canlandırılan formlar planlama verileriyle karşılaştırılmıştır. Tasarımın bu aşamasında birleştirilmiş bilgilerin ortaya çıkardığı formlar, ayrıntılara doğru yönlendirilerek somut sonuçlara gidilmiştir. Leke ve işlem diyagramında yer alan program elemanları geliştirilerek avan proje oluşturulmuştur (Şekil 5).

3.5. Değerlendirme ve Sentez Yaparak Sonuç Ürününün (Tasarımın) Ortaya Konulması

Avan projede ortaya konulan programlar, kullanıcı istekleri, proje verenin ekonomik durumu, mekan ve işlevsel uygunluk yönünden tekrar gözden geçirilmiştir. Avan projenin tartışılmasından sonra kesinlik kazanan çözümler 1/200 ölçekli uygulama projelerinde, uygulamaya yönelik bilgilerle donatılmıştır. Hazırlanan uygulama projesi I' de yapısal

elemanlar, Uygulama projesi II' de bitkisel tasarım verilmiştir (Şekil 6, 7).

SONUÇ

XII. ve XIV. Yüzyıllara ait olan Üçkümbetler Parkı , etrafına bitkiler dikilerek halkın kullanımına açılmıştır. Ancak bu park günümüzde atıl durumda kalmıştır. Çünkü bu mekan halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir durumda değildir. Erzurum Büyükşehir Belediyesinin istekleri doğrultusunda ekonomik durum, halkın ihtiyaçları ve bölgenin iklim koşulları dikkate alınarak hazırlanan proje bir tasarım süreci ürünüdür. Tasarım süreci çalışması ile kent parkı yeniden projelendirilmiştir. Belediye projeyi uyguladığı takdirde kent merkezi içinde alış-veriş mekanlarına çok yakın olan bu park halkın kısa süreli dinlenme ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklere sahip bulunmaktadır.

Peyzaj Tasarım Sürecinin Üçkümbetler Parkı Örneğinde İncelenmesi

Şekil 3. Üčkümbetler Parkı Çevre Analizi.

Peyzaj Tasarım Sürecinin Üçkümbetler Parkı Örneğinde İncelenmesi

Şekil 4. Üçkümbetler Parkı İşlev ve Leke Diyagramı.

Şekil 5. Üçkümbetler Parkı Avan Projesi.

Şekil 6. Üçkümbetler Parkı Uygulama Projesi.

Şekil 7. Üçkümbetler Parkı Uygulama Projesi II (Plantasyon Paftası).

KAYNAKLAR

- Anonim, 1996. Erzurum İli Turizm Envanteri, Erzurum, 47 s.
- Austin, L.R., 1989. Site Graphics. Van Nostrand Reinhold , NewYork, 128 pp.
- Bayraktar, A., B. Özkan, 1988. Akhisar Örneğinde Bir Kent Parkı Planlaması Üzerinde Araştırmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 25(1), İzmir.
- Booth, K.N., 1990. Basic Elements of Landscape Architectural Design. Waveland Press, Inc., Illinois 60070, USA.
- Eymirli, S., 1994. Erzurum Kenti Açık ve Yeşil Alanlarının Kentiçi Açık-Yeşil Alan Standartlarına Göre Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisan Tezi), Adana, 103 s.
- Gündüz, O., 1985. Çevre Düzenleme Çalışmaları Tasarım Süreci. İzmir, 55 s.
- Reid, W.G., 1987. Landscape Graphics. Whitney Library of Design. Billboard Publications, Inc., New York, 215 pp.

- Özkan, B., E.V. Küçükerbaş, A. Kaplan, N. Aslan, 1993. Ülkemizde Peyzaj Düzenleme Çalışmalarında Tasarım Süreci Açısından Gözlenen Sorunların Bademler Mahmut Türkmenoğlu Parkı Örneğinde Çözümü Olanakları Üzerinde Araştırmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fak. Peyzaj Mim. Böl., İzmir, 29s.
- Özkan, B., E.V. Küçükerbaş, A. Bayraktar, 1990. Çivril Işıklı Belediyesi Rekreasyon Alanı Tasarımı Üzerinde Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Dergisi 27 (2), İzmir.
- Walker, T.D., 1990. Residential Landscaping I. Van Nostrand Reinhold, New York, 224 pp.
- Davis, D.A, T.D.Walker, 1990. Plan Graphics. Van Nostrand Reinhold, New York, 218 pp.
- Uzun, G., 1998. Temel Tasarım. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Genel Yayın No:196, Adana, 214 s.